

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. ЕМИЛ ЖИВКОВ ПРОКОПОВ, д-р

на писмена разработка за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
 на тема: **ДЖУДО – УСЛОВИЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНТНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ**
 професионално направление: 1.3. ПЕДАГОГИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО (МЕТОДИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ – ДЖУДО)
 факултет: ДЕПАРТАМЕНТ ПО СПОРТ, СУ „Св. Климент Охридски“
 катедра: ИНДИВИДУАЛНИ СПОРТОВЕ И РЕКРЕАЦИЯ
 представена от: **ЕЛИЦА ЙОРДАНОВА СТОЯНОВА**

Темата на дисертационния труд е актуална и значима, тъй като се изследват процеси, тенденции и явления с цел повишаване нивото на културата на общуването. Дисертацията разглежда психологическите аспекти на разнопосочните връзки между спорта и емоционалната интелигентност. Засиленият интерес към темата за емоционалната интелигентност расте пропорционално на постиженията в съвременната социална комуникация. И редом с това, в социалната среда все по-набиращи мощ имат индивидуализма, отчуждението, егоизма, агресията и насилието в отделните общности и в обществото като цяло.

В предложения текст г-жа Е. Стоянова изхожда и отстоява позицията, че физическата култура и спортът е социално-комуникативна (адаптивна) необходимост за всеки индивид и социална общност в условията на динамични социални и културни промени. Тя основателно се обръща към въпроса за това дали академичният човек, студентът в съвременната (динамична, тревожна, конкурентна) социално-икономическа и културно-комуникативна среда, повече или по-малко „обладан“ от виртуалната реалност е достатъчно адекватен и адаптивен, прагматичен и морален.

Авторовата теза на дисертационния труд е свързана с разбирането, че без да се отчете факторът „емоционална интелигентност“, не е възможно да се разкрие конкретният механизъм на избора и осъществяването на модел на поведение и общуване.

Проблемът за културата на общуването, за усъвършенстването на социално-нравствения модел на поведение изисква, и в дисертационния труд са очертани, три основни насоки: анализ на развитието на идеите за емоционална интелигентност; въпросът за ролята на спорта за формирането и развитието на емоционалната интелигентност; изясняване на специфичната роля и значение на спорта джудо, като относително самостоятелен тип спортна дейност за формирането и развитието на емоционалната интелигентност.

В специализираната литература липсват конкретни изследвания за взаимовръзката и взаимодействието между спорта джудо и емоционалната интелигентност, т.е. те не са обект на специализирани дискусии и проблематизиране.

В увода се обосновава изборът на темата в контекста на нейната актуалност, научнотеоретическа и практическа значимост.

Първа глава показва как възникват представите за „бойно изкуство“ и „джудо“. Акцентира се върху ролята на социалната и културна среда, като се подчертава, че философско-религиозните идеи за смисъла на човешкия живот дават тласък за появата и развитието на източните бойни изкуства.

Общото във философско-религиозните учения и менталността на източните народи, и преди всичко народите на Индия, Китай, Япония, е изискването и стремежът към физическо и духовно самоусъвършенстване като жизнена необходимост, като неизбежна грижа за себе си и другите. Човек може и трябва да живее природосъобразно, да организира живота си на базата на баланса между интуицията, здравия разум и практическата ефективност.

Изследването на историята и философията на източните бойни изкуства и спорта джудо не е обект на самостоятелен анализ, а само дотолкова, доколкото този анализ може да даде възможност да се покаже началото на възникването и развитието на спорта джудо и реалната възможност да се формира и развива емоционалната интелигентност чрез системно и методично обучение и практикуване на джудо.

Авторката изхожда от постановката, че проблемът за взаимовръзката и взаимодействието между спорта и емоционалната интелигентност е многообхватен. Той изисква интердисциплинарен (комплексен) научен подход. Този подход е подходящ за осъществяването на едно многопластово изследване, позволява да се разгледа и анализира спортно-тренировъчната (и учебно-образователната) среда в интегрален научен контекст. Това изисква, и авторката предлага: кратка история и философия на джудо в контекста на другите бойни изкуства; очертава социалнопсихологическите и нравствени аспекти на спорта джудо; прецизно откроява връзка на спортната активност (практикуването на източните бойни изкуства и джудо) и другите модели на социална и екзистенциална активност.

Философската същност на спорта джудо определя и целевата рамка на изследването: да се разкрие и утвърди идеята, че при системно и методично обучение и практикуване на спорта джудо има реална възможност да се развие и усъвършенства емоционалната интелигентност и културата на общуване на студентите; да се умножат проявите на тяхната социална солидарност.

Позовавайки се на наличната и достъпна специализирана литература и на своя спортен актив, г-жа Е. Стоянова поставя и отговоря на съществени и значими въпроси: що е бойно изкуство и спорт, спорта-игра и играта-спорт; що е свобода и отговорност; индивидуалност и индивидуализъм; колективност и екипност; норми и свободна инициатива; конкуренция и коректност; победа и загуба при обучението и практикуването на спорта джудо.

Г-жа Е. Стоянова посочва необходимостта да се преразгледат някои „традиционни“ (присъщи на всекидневното съзнание) представи и постановки за мястото и ролята на източните бойни изкуства и спорта джудо в посока на овладяване на „комуникативната динамика“. Според нея спортносъстезателното (агоналното) отношение и осъществяване се отнася до една своеобразна комбинация от “културни черти”, които трябва да се възприемат като единство на физическа и психическа активност постигаща дееспособност, на спортно-техническа и емоционална интелигентност.

Това, че г-жа Е. Стоянова се позовава на аргументи, представени от историята на философските и религиозни учения е явен показател, че отделни (не малко) постановки и решения (от бойно-технически, нравствено-психологически и педагогически аспект), са имали (и имат) съществен и траен ефект върху развитието на основните и водещи тенденции в съвременната спортна теория и практика, които се отнасят до овладяването на бойните и спортни изкуства, в това число и до спорта джудо. А необходимостта от тяхното преосмисляне в спортните среди, обучаващи и практикуващи бойни изкуства и спорта джудо е породена от динамичните социално-икономически и културно-комуникативни промени.

Във **втора глава** се очертават: основните идеи за интелекта и интелигентността; прави се анализ на възникването и теоретическата обосновааност на емоционалната интелигентност и се изследват някои дискуссионни моменти във взаимоотношението на различните видове интелигентност; особено при формиране на емоционална интелигентност чрез спорт и специфичното при практикуването на спорта джудо; реалната възможност за ограничаване и преодоляване на агресията и насилието, за повишаване на физическата и психическата дееспособност чрез системното и методично трениране и практикуване на спорта джудо.

Г-жа Е. Стоянова представя един своеобразен прочит на човешките ценности през съвременните проблеми в полето на спортната психология и педагогика. Тя разглежда проблема за спорта като ценност през проблема за формирането на емоционалната интелигентност чрез практикуването на спорта джудо. Разглежда психологическите аспекти на разнопосочните връзки между спорта и емоционалната интелигентност. Засиленият интерес към темата за емоционалната интелигентност расте пропорционално на динамиката (респ. постиженията, съмненията, безпокойството) в съвременното социално съществуване, общуване, комуникация. Разглеждат се различните логически значения на понятията „интелект”, „интелигентност”, „емоционална интелигентност” и „общуване”, тяхната многозначност и логическите грешки, които се допускат при осмислянето им.

И редом с това, деликатно се напомня, че научно знание за емоционалната интелигентност като фактор в социалната комуникация и спорта не е лишено от известна нееднозначност. Авторката очертава основните показатели и критерии определящи същността, съществуването и осъществяването на емоционалната интелигентност в спортната дейност, в междуличностното и социалното общуване. Тя припомня, че обхватът на емоционалната интелигентност постепенно се разширява и става все по-сложен и значим. Това се проявява в теорията, методологията и в много други отношения: полета на изследване, теми на изследователски интерес, общи подходи, мода на писане и източници на данни.

Авторката коректно поставя и прави обосноваван опит да отговори на съществени и значими въпроси в рамките на един възможен антропологически и психолого-педагогически поглед към емоционалната интелигентност на човека-студента, която се формира във и чрез спорта и се проявява в спорта. И по-конкретно на въпроса: Какво специфично може да предложи един относително обособен антропологически и психолого-педагогически поглед (дискурс) по въпросите, свързани с формирането и/или обогатяването на емоционалната интелигентност, с адекватната адаптация и ефективната реализация на човека-студент постигната във и чрез обучението и практикуването на спорта джудо – нещо, което да е различно от другите видове индивидуални или колективни спортове.

Целта на проведеното емпирично изследване в **трета глава** е да се проучат, анализират и интерпретират основните съвременни подходи, методи и механизми на спортно-тренировъчната и състезателна дейност, проявите на емоционалната интелигентност и промяната на модела на поведение и общуване чрез системно и методично практикуване на спорта джудо (съпоставено с други видове спорт), като част от комплексната спортно-педагогическа дейност при разработването на ефективни образователни програми (и методики) по физическа култура и спорт.

Основната задача включва: проучване и анализиране на теоретичните постановки на проблема – систематизиране на екзистенциалните и социално значимите фактори за повишаване нивото на емоционалната интелигентност в спортната дейност, като се отчита особеното и специфичното в обучението и практикуването на спорта джудо. Обосновава се и се отстоява тезата, че емоционалната интелигентност е съществен (определящ и решаващ) фактор за социализацията на личността.

И по-конкретно, първо, на базата на системно и методично обучение и практикуване на спорта джудо (овладяване на спортни техники и морални норми) да се покаже в психолого-педагогически план как се стимулира и култивира емоционалната интелигентност на студентите. Второ, да се установи състоятелността на концепцията за взаимовръзката и взаимодействието между спорта джудо и емоционалната интелигентност.

В съответствие с теоретичната и методологическа позиция на утвърдени представители на теоретичната и приложна психология г-жа Е. Стоянова изследва формирането на

емоционалната интелигентност в системата на спортно-комуникативното знание и практика. Тя разглежда студентите, практикуващи спорта джудо като субект на рационално и ирационално (и преди всичко на агонално и прагматично) поведение, в рамките на физическата и комуникативната култура, като прилага основно методите и похватите на спортната психология и педагогика.

Богатата фактология от емпиричното изследване е подредена и систематизирана, като в нея е открито само най-важното в развитието на взаимовръзката и взаимодействието между емоционалната интелигентност и спорта джудо. Това дава възможност на всеки читател да разгледа и съпостави фактите, да направи своите изводи за възможното и постигнатото ниво на аргументираност на основната теза на дисертацията.

Естествено има факти и събития, които остават извън този анализ. Това дава възможност за нов изследователски прочит на емоционалната интелигентност постигната във и проявена чрез спорта.

Анализът на резултатите от проведеното емпирично изследване, отразен в **четвърта глава**, дава яснота за взаимовръзката и взаимодействието на спорта джудо и емоционалната интелигентност; систематизацията и класификацията на подходите и методите на влияние както и особеностите и спецификата на отделните групи потребители, практикуващи спорта джудо. Експерименталното проучване е постигнало основната си цел: да провери достатъчната основателност на предложената хипотеза за взаимовръзката и взаимодействието на спорта (представен чрез бойния спорт джудо) и емоционалната интелигентност. Описана е работата по диагностициращия и формиращия експеримент, направени са изводи и препоръки.

Логичен е изводът, че хората с висока емоционална интелигентност имат по-силна способност да разбират своите и чуждите емоции, да бъдат по-адаптивни, да общуват по-лесно и да оказват влияние върху другите.

В **заключението** са посочени основните доводи за това, как една спортна програма, която включва и обучение по формиране и развитие на емоционалната интелигентност може да подобри адаптацията и реализацията на младите хора. Сред тях, заслужават да бъдат изведени и подчертани три: емоционалната интелигентност се постига чрез развиването на емоционална грамотност; академичният успех ще бъде по-голям, ако Университетите и Колежите усъвършенстват подходите и методите за развитие на емоционалната интелигентност на техните студенти и чрез спортни програми; техниките на спорта джудо, чрез които се постига самоконтрол, саморегулиране (въздържане от крайности), самоуспокояване и разрешаване на проблеми в критични ситуации са съществени компоненти на една ефективна спортна програма по емоционална интелигентност.

Значението на едно преосмисляне и преоценка както на мястото и ролята на спорта за формирането на емоционалната интелигентност, така и на проявите и проекциите на емоционалната интелигентност като фактор в спорта, според г-жа Е. Стоянова, е да съдейства в настоящето и особено в бъдещето за постигане на необходимото физическо и психическо здраве на студентите, за повишаване културното ниво на тяхното общуване и комуникация.

Г-жа Е. Стоянова споделя позицията, че изследването на взаимовръзката и взаимодействието между спорта и емоционалната интелигентност трябва да бъде проект, отворен към дисциплини като история, философия, социология, спортна психология и педагогика, етика и спортология. Освен това, да се разглежда „спорта джудо и емоционалната интелигентност” или „емоционалната интелигентност в спорта джудо” като референтна рамка не означава, че я възприема като затворена цялост, а като смислов контекст.

Тезата за емоционалната интелигентност постигната чрез спорта джудо, така както я представя г-жа Е. Стоянова, може да бъде един работен подход при анализа на

социокултурните процеси в спортното пространство, да се изработи и приложи една по-убедителна концепция, с която да се обясни какво всъщност представлява спортната идентичност на човека, да разберем емоцията и прагматизма на човека в спортносъстезателната дейност, да си отговорим на вечните въпроси за агоналното осъществяване, за солидарността и толерантността. И преди всичко, доколкото сме част от глобализацията се спортно-информационен и бизнес свят?

Заслужава положителна оценка опитът на г-жа Е. Стоянова да насочи вниманието към въпросите за съотношението между общото и особеното (специфичното) във философско-етичните принципи, овладяването на техниките и проявите на емоционална интелигентност в процеса на обучение и практикуване на спорта джудо и другите източни бойни изкуства.

Предложеният текст е своеобразна покана за свободна и отворена дискусия за усъвършенстване методите на обучение по физическо възпитание и спорт, за мотивиране на устойчива спортна активност у студентите.

За да обясни целите и средствата за постигане на поставените задачи в своя дисертационен труд, г-жа Е. Стоянова се позовава и цитира стегнато (и на отделни места по-пространно) както ярки представители на спортната психология, така и на спортната педагогика и етика, на спортологията. Всички позовавания, свързани с емоционалната интелигентност са използвани за да се открие мястото и ролята на спортната дейност за формирането и развитието на емоционалната интелигентност.

Необходимо е да определим и оценим позитивно безспорния факт, че г-жа Е. Стоянова предлага научно осмисляне и обобщения на реални спортни, интелектуално-емоционални и комуникативни процеси и явления. На базата на богат емпиричен материал, тя извежда общото, същественото и на тази основа очертава значимото в развитието на емоционалната интелигентност в спортното отношение и поведение на студентите.

Към предложените текстове могат да се отправят отделни **критични бележки**, да се направят препоръки, които имат доброжелателен и насърчителен характер. Към посъществените между тях, отнасям следното:

Засиленият интерес към едно мащабно изследване на един интердисциплинарен проблем – формирането на емоционална интелигентност чрез обучението и практикуването на спорта джудо, поражда необходимостта от по-точно очертаване на общото и различното, което се постига чрез обучението по джудо и другите видове бойни спортове.

Безспорно, коректно и пунктуално са описани множество реални фактори и показатели (рационални и ирационални, интуитивни) свързани с развитието на спортната дейност (на спортносъстезателната активност), очертана е специфичната особеност на философската същност, нравствената норма, технологията на обучение и практикуване на спорта джудо, но би било още по-убедително, ако в рамките на направените изводи от проведеното емпирично изследване, по-ясно се посочат, кои от тях имат определяща, кои – решаваща и кои – само съпътстваща роля.

Текстът ще спечели от една допълнителна редакторско-коректорска ревизия, ако авторката реши до го публикува като отделна книга.

Разбира се, изразената тук забележка е само опит за насочване към размисъл и преценка и в никакъв случай критика към постигнатите резултати.

Необходимо е ясно и категорично да обявя: Предложеният дисертационен труд на г-жа Е. Стоянова е зряло и интелигентно изследване, проведено на високо теоретично ниво и методично проведено емпирично изследване. От приложените публикации са очевидни дългогодишните усилия, положени за достигането до този положителен резултат.

Основният принос на предлаганото изследване виждам в упоритата – и резултатна – находчивост, с която са търсени и привлечани аргументи в полза на тезата за необходимостта за изясняване съществуването и осъществяването на емоционалната интелигентност чрез обучението и практикуването на спорта джудо.

Трябва да се оцени положително фактът, че конкретните задачи на текста са открити и убедително защитени. На базата на развитието на идеите за системното и методично обучение и практикуване на спорта джудо, да се покаже във философско-етически, социалнопсихологически, педагогически план как възниква и се формира емоционалната интелигентност, как се постига и емоционално изживява спортната и академична идентичност. Всички моменти (в т. ч. приноси) имат видимо интердисциплинарен характер; дълбоко в същината си те са интердисциплинарни и сравнителни.

Принос на г-жа Е. Стоянова е обосноваването на необходимостта от осмисляне и преосмисляне на традиционните отговори на въпросите за формирането на емоционалната интелигентност. С изключителна прецизност са събирани и интерпретирани данни за особеностите и динамиката на формирането на емоционалната интелигентност. Събраната, обобщена и осмислена информация позволява сравнителен анализ на многопосочните прояви на емоционалната интелигентност в спортното отношение и поведение. Безспорно, принос на този дисертационен труд е и фактът, че избраният и осъществен научноизследователски подход е комплексен.

Избраният и осъществен от г-жа Е. Стоянова интердисциплинарен научноизследователски подход (и емпирично изследване) гарантира надеждност и обективност на получените резултати. Тя постига необходимата проблемна концентрация, прилага изследователски и концептуално аналитичен подход. Предложеният анализ се отличава с висока стойност и дълбочина чрез смяна на гледната точка.

Списъкът от заглавия, включен в библиографската справка в края на дисертацията, свидетелства за компетентността на авторката в избраната от нея тематична област.

Обемът на научната продукция на кандидатката категорично отговаря и надхвърля изискванията за придобиване на образователно-научната степен „доктор”. Продукт на нейната научна дейност са: отделен раздел от монография, студии, статии, научни съобщения.

В дисертацията и в автореферата г-жа Е. Стоянова показва своята изключителна ерудираност и умение да намира съдържаната краткост и точност на изложението. Основните резултати (изводи и препоръки) на дисертационното изследване и предложената самооценка за приносите са логично изведени и адекватни.

Нямам съвместни публикации с кандидатката.

Заклучение:

Предложената дисертация отразява компетентността и изследователските качества на г-жа Е. Стоянова. Тя се откроява като автор с безспорна езикова, теоретична и методологична ерудиция и личен ресурс. Налице са факти, които еднозначно показват познаване и уважение на високи академични и научни стандарти. Личи прилежност в изготвянето на научния анализ.

Предложеният текст отговаря на основните изисквания на ЗРАСРБ и затова гласувам „ЗА” и препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на Елица Йорданова Стоянова образователната и научна степен „ДОКТОР“ по направление 1.3. Педагогика на обучението по...(Методика на обучението по физическо възпитание и спорт – джудо) за нуждите на Департамента по спорт на СУ „Св. Климент Охридски”.

ДОЦ. Д-Р ЕМИЛ ПРОКОПОВ